

حماسه سرایی فارسی و بازتاب آن در شعر سندی ثابت علی شاه (نخستین مرثیه سرای سند و حماسه سرایی به سبک فردوسی)

فائزه زهرا میرزا

دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه کراچی.

چکیده:

سید ثابت علی شاه نخستین شاعر شعر رثائی سند است که علاوه بر مرثیه سرایی، یکی از شاعران حماسه سرا به سبک فردوسی می باشد که از شعرای خاص دربار کلهورا و تالپوران (دو دوره فرمانروایی ایالت سند) به شمار می رفت. به دلیل نبوغ مرثیه سرایی به زبان سندی، وی را همانند میر انیس بزرگترین مرثیه سرای شبه قاره دانسته، "انیس سند" نامیده اند. وی مرثی و اشعار سندی را بر اوزان عروض عربی و فارسی سروده و لغات، تشبیهات، ترکیبات و کنایات فارسی را در مرثیه گویی سندی به کار برده است که قبلا در شعر سندی رواج نداشت. وی اشعار خود را با تلمیحات، روایات، آیات قرآنی و احادیث نبوی مزین کرده است.

ثابت علی شاه وقایع جنگ فرمانروایان کلهورا را در مثنوی رزمیه ای به نام ظفر نامه، به تاثیر پذیری از فردوسی بر وزن شاهنامه سروده است. این منظومه از شاهکارهای وی به زبان فارسی می باشد. وی به عنوان سفیر تالپوران رهسپار ایران شد و در ملاقات با فتحعلی شاه ضمن تقدیم هدایا دو قصیده در مدح شاه ایران سرود که بسیار مورد توجه شاه قرار گرفت.

این شاعر برجسته، به زبان سرائیکی، سندی، اردو، فارسی و عربی تبحر داشت بگونه ای که سروده های ایشان در هر چهار زبان قابل ستایش است.

واژه های کلیدی: سید ثابت علی شاه، تاثیر پذیری از فارسی، شعر رثائی، حماسه سرایی

بیشگفتار: عهد تالپوران از لحاظ علم و فرهنگ و شعر و ادب فارسی آخرین دوره قبل از سلطه انگلیس در سند به شمار می‌رود. دربار امیران تالپور آماجگاه شعرا و ادبای برجسته و هنرمندان پرکار بود و رشد شعر و ادب در این دوره به علت سرپرستی و تشویق فراوان فرمانروایان این دوره بود. شعرائی مانند سید عظیم الدین تتوی، سچل سرمست، غلام‌علی مایل، منشی صاحب‌رای، موهن‌داس ملکانی، نواب ولی محمد خان لغاری، آخوند محمد قاسم، میرکرم‌علی خان تالپور، میر نصیرخان، آخوند محمد بچل، میرصوبدارخان، محمدعارف صنعت، بهائی دلپترام، آخوند میان صاحب‌دنو و ثابت علی‌شاه ثابت از شعرای معروف عهد زرین شعر فارسی این دوره به شمار می‌روند.

روش تحقیق:

مطالب این پژوهش به روش کتابخانه‌ای گردآوری شده و به روش توصیفی-تحلیلی مورد بررسی قرار گرفته است.

محورهای اصلی این پژوهش:

- ۱- تاثیر پذیری ثابت علی شاه، شاعر برجسته سند از زبان فارسی چگونه است؟
- ۲- ترکیبات و واژگان فارسی به چه میزان توسط این شاعر در مرثیه‌های سندی رایج شده است؟

- ۳- بازتاب شاهنامه فردوسی در ظفرنامه ثابت علی شاه به چه میزان است؟

- ۴- اقتباس از قرآن و احادیث در شعر رثائی ثابت علی شاه چگونه است؟

فرضیه‌های تحقیق:

- ۱- ثابت علی شاه در سرودن شعر سندی از زبان فارسی بسیار تاثیر پذیرفته است.
- ۲- می‌توان گفت شاعر مورد نظر ما، ۶۰ درصد از واژگان فارسی را در اشعار زبان سندی به کار برده است.
- ۳- شاهنامه فردوسی بازتاب گسترده‌ای در ظفرنامه ثابت علی شاه دارد.
- ۴- ثابت علی شاه در سرودن شعر سندی و فارسی، در جای جای رثائی اقتباس فراوان از قرآن و احادیث داشته است.

پیشینه پژوهش:

در باره شخصیت و چگونگی شعر سید ثابت علی شاه به زبان سندی کتابی به نام "سید ثابت علی شاه شخصیت و شاعری" توسط عبدالقیوم صائب به رشته تحریر درآمده، همچنین کلیات ثابت علی شاه شامل مرثی سندی، اشعار فارسی حماسی و قصائد و غزلیات،.... را میر عباسعلی بیگ جمع‌آوری کرده و در سال ۱۹۸۴م به چاپ رسیده است. علاوه بر این، درباره این شاعر در تذکرةهای فارسی و سندی مانند تكملة مقالات الشعرا و تذكرة لطفی و کتاب‌های تاریخ سند مطالبی نگاشته شده است، اما اثری به صورت مستقل به تحلیل و بررسی اشعار ثابت علی شاه پرداخته و این شاعر برجسته فارسی در ایران و حتی بین اردوزبانان ناشناخته مانده است.

این پژوهش برآن است که نگاهی بر شعر رثایی و حماسی وی، از زاویه تأثیرپذیری از زبان فارسی داشته باشد.

هجرت اجداد ثابت علی شاه از مُلتان به سند:

اجداد ثابت علی شاه از شهر مُلتان و ساکن دهی به نام "کریوکهاول" بودند. (علی بیگ، ۱۹۸۴ م: ۵۰)

آنها عالم دین و علم دوست بودند. بنابراین شاهان مغول هند به آنها تیول و زمین زراعتی اهدا نمودند و نیز شهریه برای ایشان مختص نمودند. وقتی آنها از لحاظ مالی مستقر شدند به کارهای علمی پرداختند و مسجدها و مدرسه ها را بنا کردند. مسجد سید عبدالشکور شاه و مدرسه سید عیسی شاه بسیار معروف و سرچشمه فیض و هدایت به شمار می رفت (صائب: ۶).

سید ثابت علی شاه ذکر اجداد خود را در یکی از منظومه های سندی به نام زیارت نامو (زیارتنامه) آورده است. در این زیارتنامه علت هجرت کردن جد سید ثابت علی شاه از مُلتان به شهر سهون این گونه حکایت می شود:

روزی فرزند سید عیسی به نام سید نور محمد معروف به ثابوت شاه، حکم کنندن چاه را داد، اما از این چاه آب روان نمی شد. در همین حال درویشی از آنجا گذر کرد. وقتی او

همه را پریشان دید علت پریشانی را پرسید. چون حال دریافت کرد، تعویذی نوشت و گفت که آن را در آن چاه بیاندازند. مردمان تعویذ را در چاه انداختند، از برکت آن تعویذ آب از چاه روان شد و فکر همه آسوده گشت.

از این به بعد سید نورمحمد خود را در حلقه مریدی آن درویش درآورد. بعد از چند روز آن درویش عازم شهر سیوهن شد که شهرخود وی بود. سید نورمحمد از رفتن آن درویش هیچگونه قرار نیافت. (ثابت، ۱۹۸۴م: ۵۲).

در همان روزگار فرخ‌سیر، پادشاه مغول، اعظم بن صالح را نواب تته مقرر کرد. اعظم خان از راه ملتان به سند سفر شروع کرد. وقتی نواب اعظم خان به ملتان رسید، سید نورمحمد شامل مصاحبان وی شد و با وی به شهر تته رسید. بعد از معزول شدن اعظم خان سید نورمحمد به شهر سیون آمد و زیارت قبر حضرت عثمان مروندی لعل شهباز قلندر به جا آورد و در حلقه مریدان سجاده نشین درگاه شهباز قلندر به نام پیر کامل شاه درآمد. کم کم سید نور محمد شاه با علما و فقهای آن منطقه آشنایی به دست آورد و سیوهن را به طور مستقل برای سکونت انتخاب نمود و پس از چند روز، پسر-وی به نام سید مدار علی شاه نیز از ملتان به شهر سیوهن مهاجرت نمود و پیش پدر خود زندگی آغاز کرد (همان: ۵۱-۵۲).

ولادت سید ثابت علی شاه

سید ثابت علی شاه متخلص به ثابت فرزند مدار علی شاه بن نورمحمد شاه بن سید عیسی ملتانی از بزرگترین شعرا و نخستین مرثیه سرایان معروف عهد تالپوران بود. وی در سال ۱۳۵۳ ق ۱۷۴۰ م در سیوهن چشم به جهان گشود. (تتوی، ۱۹۸۵م: ۹۶) او از تبار امام موسی کاظم علیه السلام بود.

تحصیلات

سید ثابت علی شاه در یک خانواده علم پرور چشم به جهان گشود و از بچگی در محیط علم و دانش نخستین درس دینی از پدر خود آموخت و بعداً شاگرد آخوند عبدالرحمان شد. ثابت علی شاه درس فارسی را از آخوند الیاس محمد صوفی و درس عربی و حدیث و فقه را از مخدوم احسان و مخدوم محمد مراد فرا گرفت. (صائب: ۱۲-۱۳)

وی در شعر گوئی شاگرد مخدوم نورالحق مشتاق سیوستانی و میاں^۲ غلامعلی مداح بود و از آنها اصلاح شعری می‌گرفت. (تتوی، ۱۹۵۸، م: ۹۴)

"ظفرنامه" حماسه‌ای به زبان فارسی و به سبک شاهنامه فردوسی

(درخشش شاعر سند در دربارشاهان کلهورا)

سید ثابت علی شاه از شعرای نامور سند است که در هر دو عهد کلهورا و تالپوران از مصاحبان خاص و از شعرای دربار به شمار می‌رفت. وی به سبب هوشمندی و ذکاوت و برجستگی در شعر گوئی مورد پسند شاهان کلهورا و تالپور قرار گرفت. ثابت علی شاه از آغاز زندگی به دربار شاهان کلهورا راه یافت و دیری نپائید که با کلام نغزش درخشش آغاز کرد، میاں سرفراز خان عباسی سومین فرمانروای کلهورا ثابت علی شاه را بسیار احترام می‌کرد و لطف و عنایت خاص بر وی داشت. سرفراز خان خودش شاعر بود و همراه سید ثابت علی شاه در تتبع غزل‌های حافظ شعر می‌سرود.

در سال ۱۱۹۳ ق ۱۷۷۹ م جنگی بین میاں عبدالنبی کلهورا و عزت یارخان رخ داد. در این جنگ، پیروزی نصیب پادشاه کلهورا شد. ثابت علی شاه وقایع این جنگ را در منظومه‌ای به نام "ظفرنامه" به زبان فارسی سرود. این ظفرنامه دارای ۴۰۶ بیت و ۱۳ عنوان می‌باشد. این منظومه از شاهکارهای ثابت علی شاه می‌باشد که بر وزن شاهنامه فردوسی در بحر متقارب مثنی محذوف یا مقصور فعولن فعولن فعول (فعل) سروده شده است و چنین آغاز می‌شود:

به نام خداوند دنیا و دین کریم و رحیم و جهان آفرین

(ثابت علی شاه، ۱۹۸۴ م: ۴۷۱)

وی بعد از حمد چند بیت در نعت سرور انبیاء حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم و در مدح اصحاب سید الانام و چهارده معصومین علیهم السلام سروده است، سپس اصل داستان را با ساقی نامه آغاز نموده بدین ترتیب:

بیا ساقیا، باد عمرت دراز دمی با محبان یکدل بساز

۳- میاں: با نون بدون نقطه (در گویش اردو نون غنه) واژه‌ای برای تعظیم مانند "ارباب" در فارسی است.

به فتح چنین حاکم حق شناس رعیت شود زود محکم اساس
 شود کهنتر و مهتر آسوده حال غنی و گدا، شاه در هر خیال
 (همان: ۴۸۴)

ثابت علی شاه "ظفرنامه" را با اشعاری دعائیه به اختتام می‌رساند. وی میان عبدالنبی کلهورا را این‌گونه مورد خطاب قرار می‌دهد:

شها، فیض بخشا، کرم گسترا سپهرآستانا، فلک لشکرا
 خدایت به هر حال همراه باد زمین بویس تو مهر و هم ماه باد
 فلک چاکرت باد جاهت رفیع تو باشی مطاع و جهانت مطیع
 به هر بزم، هر معرکه، هر زمان به عزم تو، فتح و ظفر توأمان
 ز عدلت جهان جمله معمور باد ز فیضت همه خلق مشکور باد
 "ظفرنامه" ات بر دعا شد تمام خدایا اجابت بکن و السلام
 (همان: ۴۸۵)

تبحر در مدح و قصیده سرایی فارسی

(مقام و منزلت ثابت علی شاه در دربار تالپوران)

بعد از زوال خاندان کلهورا در سال ۱۷۸۲ م ۱۹۶۱ ق (قلیچ بیگ، ۱۹۰۲: ۱۹۵ و Sadarangani, ۱۹۸۷: ۸۲)، وقتی که فرمانروایی سند به دست تالپوران رسید، میر فتح علی خان تالپور که مؤسس و نخستین فرمانروای این دوره بود از شعر شعرا و ادباء و هنرمندان قدردانی می‌نمود. شعرائی که به دربار کلهورا وابسته بودند به دربار تالپوران رخ نمودند، سید ثابت علی شاه نیز در دربار تالپوران مقام والایی به دست آورده بود و از مصاحبان خاص میر فتح علی خان تالپور و برادرانش قرار گرفت.

ثابت علی شاه در یکی از قصیده های طولانی که شامل ۵۱ بیت می‌باشد، میر غلام علی خان تالپور را اینگونه ستایش می‌کند:

به نام شه سند میر کبیر خدیو زمان خسرو جم سریر
 غلام علی خان شه نامدار علی ولی کرده ذو الاقتدار
 زهی زینت صدر و زیب سریر به آن برگزیدش خدای قدیر

یدالله به کف دادش از بهر کار	چو لاسیف الا دم ذوالفقار
به فضل و کرم داده ربُّ الصمد	تو را ملک لاینبی با احد
فلک گویدت دام اقباله	ملک خواندت زاد اجلاله
بود تا به وفق جهان شاد ملک	به شادابی دائم آباد ملک

(ثابت علی شاه، ۱۹۸۴: ۴۸۷-۴۸۸)

میر کرم علی خان تالپور با شاعر برجسته سند بسیار مهربان بود چرا که فرمانروایان تالپور مذهب تشیع داشتند و ثابت علی شاه نیز با آنها هم مذهب بود، علاوه بر این سید ثابت علی شاه در مرثیه گوئی و منقبت سرایی سلاله رسول الله همتا نداشت، بنابراین مورد پسند و توجه خاص تالپوران قرار گرفت، ثابت علی شاه عاشق ائمه اطهار بود و همیشه آرزوی رفتن به کربلای معلّا را در دل می‌پروراند. وی روزی این آرزو را به میر کرم علی خان تالپور ابراز نمود، امیر سند برای برآورده کردن این آرزوی ثابت علی شاه، تسهیلات لازم را فراهم ساخت و این محبّ اهل بیت علیهم السلام، خرسندی خود را با مدحی از میر کرم علی خان این چنین ابراز داشت:

کریماً به کرم علی خان امیر	کرم کردی از فضل، خیر کثیر
ز دنیا و دین هرچه به بود یافت	به کام دلش جمله موجود یافت
کنون ربّ هب لی ولیّاً امید	و هبناله خواهد از تو نوید
خدایا خدیو مرا شادکن	خضر عمر فرزندش امداد کن
دعاهای "زوار" مقبول کن	مراد دلش جمله موصول کن
به حق نبی و علی و بتول	به سبطین اطفال آل رسول

(ثابت علی شاه، ۱۹۸۴م: ۴۹۹)

سید ثابت علی شاه در سال ۱۲۰۹ق/ ۱۷۹۴م از زیارت عتبات عالیّه برگشت. سید غلام علی مایل تتوی قطعه تاریخ برگشت سید ثابت علی شاه را بدینگونه سرود:

باز چون کرد این شرف حاصل	سال دیگر به سند شد واصل
سال این خشک قدوم صدق نشان	شد ز "ثابت علی به صدق" عیان (همان: ۶۰)

۱۲۰۹ق

هنگام برگشت از کربلا وقتی ثابت علی شاه هدایایی برای امیران تالپور به دربار آورد، یک قصیده ۶۷ بیتی را به میر کرم علی خان تالپور تقدیم کرد که مطلع و چند بیت از این قصیده چنین است:

المسلام ای دوستان من تحفه ها آورده ام	مهر و تسبیح و ترابِ کربلا آورده ام
سجده ها کردم خدا را بر در شاه شهید	روی گرد آلود از خاک شفاء آورده ام
گریه ها کردم به یاد سید الشهداء حسین(ع)	چشم گریان، روشن از نور صفا آورده ام
یا الهی از کرم کن رحم بر "ثابت علی"	پر خطایم بر تو امید عطا آورده ام

(همان: ۵۰۳-۵۰۵)

میر فتح علی خان تالپور در سال (۱۲۱۷ق / ۱۸۰۲م) وفات یافت (Kalich Beg, ۱۹۰۲: ۲۰۷). سید ثابت علی شاه و شعرای دیگر قطعه تاریخ وفات میر فتح علی خان تالپور را سرودند اما میر کرم علی خان از آن قطعه ها قطعه ای که ثابت علی شاه سروده بود مورد پسند قرار داد و همان قطعه اکنون بر سنگ مزار آن خدیو سند کننده شده است. آن قطعه چنین است:

شب شهادت شاه شهید رحلت کر	امیر فتح علی خان خدیو صاحب عصر
بگفت "ثابت زوار" سال تاریخش	"مکین قصر بهشت" و "مکان بهشتی قصر"

(۱۲۱۷ق تاریخ وفات و ۱۲۱۸ق تاریخ مرقد)

زبان دانی ثابت علی شاه

زبان مادری ثابت علی شاه سرائیکی بود اما وی به زبان سندی، اردو، فارسی و عربی نیز تبحر داشت و اشعار وی در هر پنج زبان قابل تحسین و ستایش اند. منقبتی که وی به چهار زبان عربی فارسی اردو و سندی سروده است بر زبان دانی وی دلالت می کند:

رب ارنی ثانیاً ارض النجف و الکربلا (عربی)
 ای خدا بنما به من بارد گران روضه ها (فارسی)
 یا خدا پھر بھی دکھا مجھ کو وہ میرے مقتدا (اردو)
 ای خدا پھر به مون دیکار منهنجا من گھریا (سندی)

یا علی انا اسئلک انت الکریم اخ الکریم (عربی)
 من گدای درگفت ای مظهر لطف عمیم (فارسی)
 میں تیرے درکاسوالی تو میرا نعم النعم (اردو)
 پیر آئون پیناء تہجوتون سندم صاحب سخا (سندی)
 لیس دین اللہ ما خالف بدینک یا علی (عربی)
 نیست اسلام ہدی بر عکس امرت ای ولی (فارسی)
 جس کو ہے تیری عداوت اس کی جڑ بوتی جلی (اردو)
 تہجی دشمن جو خدا دشمن ۽ ویری مصطفیٰ (سندی)
 من افرک قد ہدی من انکرک ضال سبیل (عربی)
 مقبل حق شد محبت منکرت خوار و ذلیل (فارسی)
 تجھ کوماناق کو مانا تم رہے حق کا دلیل (اردو)
 جن میجو صدقون سی مومن جی قریا تن کفر کیا (سندی)
 حق اہل البیت "ثابت کر بلائی" اسئلک (عربی)
 حرمت آل نبی و مالک ملک و ملک (فارسی)
 مجھ کو اپنی یاد میں رکھنا دم آخر تلک (اردو)
 واسطی آل محمد سنج سائل جی صدا (سندی)

(ثابت علی شاہ: ۱۳۸-۱۳۹)

آثار ثابت علی شاہ

آثار ثابت علی شاہ بدین ترتیب است:

۱- مرآئی سندی چہار جلد (ہمان: ۱۳۸-۱۳۹)

۲- شاہکار ثابت: مجموعہ اشعار ثابت علی شاہ کہ اکنون با نام کلیات ثابت علی

شاہ بہ زیور طبع آراستہ شدہ است۔ این مجموعہ بہ دو بخش تقسیم شدہ است:

۱-۲- **بخش اول** به نام *زیارت نامه* به زبان سندی می باشد که دارای مناجات، نعت، منقبت چهارده معصوم علیهم السلام، قصائدی درباره میر فتح علی خان تالپور، میرغلام علی خان تالپور، میرکرم علی خان تالپور و میر محمد خان تالپور سروده شده، همچنین مدح قلندر شهباز (عثمان مروندی) و توصیف شهر سیوهن و معرفی شهر حیدرآباد را به نظم درآورده است و بعد از آن به ذکر احوال اجداد و زندگی خود پرداخته است و آن را به شعر سروده است، سپس مرثی سندی و نوحه چهارده معصوم نیز شامل شاهکار ثابت می باشد.

۲-۲- **بخش دوم** دارای اشعار فارسی ثابت علی شاه است.

۳- رد الخوارج

۴- شهاب ثاقب

۵- **رد الموات:** سه کتاب اخیر، منظوم و دارای مباحث دینی و مذهبی می باشد.

(بدوی، ۱۹۶۷: ۱۹۹)

فرزندان ثابت علی شاه

ثابت علی شاه دو فرزند داشت به نامهای احسان علی شاه و امداد علی شاه.

احسان علی شاه شاعر معروف زبان سندی شد، از آثار معروف وی مثنوی **جنگ نامه** است (صائب: ۱۲) این مثنوی احوال جنگی است که مابین تالپوران و انگلیس در سال ۱۸۴۳ م در گرفته بود و به نام **جنگ میانی** در تاریخ معروف است (همان: ۳۸۴) و (خلیل، ۱۹۵۸: ۹۷).

احسان علی شاه لاولد درگذشت، اما از نسل امداد علی شاه، سلاله سادات تا کنون زینت بخش ایالت سند هستند.

بعد از وفات میرکرم علی خان در سال ۱۲۴۴ ق میر مراد علی خان فرزند ثابت علی شاه را بر حسب وصیت وی از سیوهن به حیدرآباد منتقل کرد و تاکنون این خاندان در این منطقه ساکن است. (Kalich Beg, ۱۹۰۲: ۲۳۲)

شخصیت و ویژگی شعرگویی ثابت علی شاه

سید ثابت علی شاه که وی را "انیس سند" می گویند (صائب: ۳۸۴) بزرگترین مرثیه سرای زبان سندی بود و در این صنف سخن، شهرت فراوان به دست آورد. وی

مردی متدین بود و سلسله نسب این سید بزرگوار به امام موسی کاظم علیه السلام می رسد
(۱۵۳:۱۹۸۷Sadarangani)

ثابت علی شاه بیشتر ایام زندگی خود را در جمع درویشان و اهل علم و عرفان به سر برد، و علم و عرفان بر شخصیت وی تأثیر شگرفی گذاشت. وی از کودکی اشعار فراوان از حمد و نعت و منقبت و مرثیه را از برداشت، اما به علت کم سنی، از معنی و مفهوم آن اشعار بی بهره بود (ثابت علی شاه، ۱۹۸۴: ۵۲)

زمانی که به سن شعور رسید مطالب را به خوبی درک می کرد و چون زبان فارسی و عربی نیز خوانده بود کثرت لغات فارسی و عربی در اشعار وی جلوه می نمود. وی اشعار سندی خود را با خیال آرای و معنی پردازی که طرز خاص شعرای ایرانی بود، مزین کرد. ثابت علی شاه به سبب شعرگویی برجسته و شایستگی فکری از مصاحبان خاص دربار کلهورا شد و مورد پسند و علاقه شاهان دوره خود گردید.

بعد از زوال دولت کلهورا، دربار تالپوران برای شعرا و ادبا باز بود امیران تالپور مذهب تشیع داشتند و ثابت علی شاه از مداحان اهل بیت علیم السلام بود و بدین علت اساسی توجه تالپوران بیشتر به او مبذول شد.

نخست ثابت علی شاه "ثابت" تخلص می نمود، اما بعد از برگشتن از زیارت عتبات عالیات، تخلص "زوار" و "کربلایی" نیز در اشعار خود به کار برده است (ثابت علی شاه : ۱۲-۱۳)

ثابت علی شاه اگرچه به دربار تالپوران وابسته بود و برای شاهان تالپور قصائد بسیار سروده است که در تاریخ شعر فارسی ایالت پسند قابل ستایش اند، اما قصیده سرابی وی بدون حرص و طمع به تیول و زمین بود. به گفته میرزا عباس علی بیک محقق و شاعر معاصر سندی: "ثابت علی شاه با وجود داشتن نفوذ و مقام در دربار تالپوران هیچگاه از شاهان زمین و طیول درخواست نکرد و این شاید به دو علت بود، نخستین علت این بود که ثابت علی شاه مال و متاع دنیا را به چشم حقارت می دید و دوم اینکه امیران تالپور او را بیشتر از حد می نواختند، به این دلیل وی هیچ وقت طمع بیشتر از مال دنیا نداشت. (ثابت

علی شاه، ۱۹۸۴: ۶۰) ثابت علی شاه در تمام اصناف سخن مانند قصیده، غزل، مثنوی، قطعه، مربع، مخمس، مسدس، سلام^۳، مدح، منقبت و مرثیه طبع آزمایی نموده است. از خواندن اشعار دل انگیز و افکار شیرین وی به این نتیجه می‌رسیم که وی در سند نخستین شاعری است که در شعرگویی تحولی به وجود آورده و موجد اشعار موزون و مقتفی جدیدی است که ترکیبات و واژگان فارسی را وارد شعر سندی نموده است (ثابت علی شاه، ۱۹۸۴: ۶۴). همانطوری که در ایران رودکی را پدر شعر فارسی می‌گویند در سند ثابت علی شاه را پدر شعر رثایی می‌گویند چرا که وی در ایجاد تحول در شعر، گوی سبقت را از همه برده است.

وی مرثی و اشعار سندی را بر اوزان عروضی عربی و فارسی سروده و لغات و ترکیبات و تشبیهات و کنایات فارسی و عربی را در شعر سندی به کار برده است که قبلاً در شعر سندی رواج نداشت،

وی اشعار خود را با تلمیحات، روایات و آیات قرآنی و احادیث نبوی مزین کرده است. کثرت لغات عربی، آیات و احادیث در جای جای کلام فارسی وی آشکار است:

هست جاء الحق به حق تیغ علی آن که ذوق الباطل از وی شد جلی
در احد ناد علی برهان اوست قل کفی بالله شهیدا شان اوست

(بدوی، ۱۹۶۸: ۱۹۹)

مصطفی والشمس رتبت والضحی وصف رخس پس تو از وی والقمر بر آسمان مصطفی
تیغ تو نصر من الله آب او فتح قریب ده بهادر یا بهار بی خزان مصطفی

(ثابت علی شاه، ۱۹۸۴: ۴۵۱)

گاه به سر ینفقون اموال است گاه هم را کعون به این حال است
یطمعون الطعام مع آل است تنگ نه دست رب متعال است
گر کسی را شکی ست بسم الله حاکم ما و او کلام الله

(همان: ۴۵۱)

^۳ صنفی از مرثیه است که در قالب غزل سروده می‌شود ولی همان درون مایه مرثیه را داراست که شاعران لکهنو آن ابداع کرده وارد شعر رثایی اردو کرده اند.

مثال های مذکور قطره‌ای از بحر عمیق افکار سید ثابت علی شاه است که تبصر علمی و قرآن شناسی وی را به خوبی نشان می دهد.

وی آیات قرآنی و احادیث نبوی را نه فقط در اشعار فارسی خود به کار برده، بلکه مرثی سندی وی نیز پر از چنین آیات و ترکیباتی است. اکنون به طور مثال ترکیب های فارسی و یا گاهی اشعار فارسی که در اشعار و مرثی سندی به کار برده است ذکر می شود: حق قرابت، وداع آخر، تن بی سر، آن ذبیح راه حق، بسمل تیغ جفا، عازم ملک بقا، عاشق ذات خدا، میعاد اجل، ای رضا خواهان حق، دنیا همه رنج و فنا، نیکان دین، بی ننگ، دل شکستن، کار اهل جوش، تاج سر، ناله جانکاه، گل گلزار امامت، سرو سهی، ریحان رسالت، خاصکان خداوند ذوالمنن، مرگ جوانی، رو به نجف.

مصرع های فارسی که شاعر در شعر سندی به کار برده است:

سرنوشت بخت هرگز کس به هیچ آبی نشست...

هی هی چرا به کرپلا رو نمی کنی...

روی فلک سیاه شده از ماتم حسین

ملک و فلک شدند غمین از غم حسین ...

نمونه های فراوانی از ترکیب ها و اشعار فارسی را در شعر سندی ثابت علی شاه می توان یافت که دلالت بر علاقه و مهارت و احاطه شاعر سندی زبان، بر زبان فارسی دارد.

از خواندن اشعار دل انگیز و افکار شیرین وی به این نتیجه می رسیم که وی در سند نخستین شاعری است که در شعرگویی تحولی به وجود آورده و موجد اشعار موزون و مقفی جدیدی ست که ترکیبات و واژگان فارسی را وارد شعر سندی نموده است (ثابت علی شاه، ۱۹۸۴: ۶۴).

سید ثابت علی شاه در مسلک خویش راسخ العقیده بود و مسلک خود را به نحو احسن در اشعارش اظهار نموده است به همین سبب حاسدان و مخالفان وی گاه و بی گاه از وی ایراد می گرفتند و اظهار نارضایتی می کردند. بدین علت روزی ثابت علی شاه منظومه ای را خدمت میر غلام علی خان تالپور تقدیم نمود که در آن حقایق را واضح و روشن بیان کرده است، وی می گوید:

خدیو عصر، مها، خسروا زمانه شما	محیط بخشش و فضل و کریم و ذوالاحسان
منم کسی که به هیچم نمی شناخت کسی	حقیر بودم و احقرترین جمله کسان
به کس حسد نمودم نمی کنم نکم	به آنچه داد خدا خوش دلم سپاس کنان

به من مخالفت حاسدان بعضی هست
 که هیچ وجه نیاید موافقت به میان
 بلی مخالفت دین بود خلاف عظیم
 که جز به رجعت مهدی نمی رود ز میان
 شما من از پی دین با کسی نمی جنگم
 نکرده دعوت کس جز گروه هم دینان
 منم بدین خود و هر کسی به دین خودش
 به من چه کار کسی چون نه من به کار کسان
 به دولت تو من اکنون ز خصم بی پروا
 به من چو خصم بجنگد به او شوم جنگان
 تو عدل کن که من و خصم هر دو می جنگیم
 همین عداوت دین است هر دو را به میان
 (ثابت علی شاه، ۱۹۸۴: ۴۶۰)

میر غلام علی خان تالپور، آتش مخالفان ثابت علی شاه را با تدبیر و تدبیر شاهانه خود
 فرو نشاند و ثابت علی شاه از این پشتیبانی و حمایت فرمانروای تالپور بسیار ممنون و
 سپاسگزار گشت و برای وی در بارگاه ایزدی دست به دعا شد:

خدا حیات خوشی بخشدت بقای خوشی
 مدام دادت آباد خوشدل و شادان
 مرا تو از کف خصمان نجات بخشیدی
 خدا نجات دهد روز حشرت از نیران
 مرا به کھف امان خودت مکان دادی
 نبی علی به بهشت خودت دهند مکان
 (صائب: ۲۰۷-۲۰۸)

ثابت علی شاه به عنوان سفیر سند در ایران

امیران تالپور بسیار نکته سنج و فارسی دوست بودند و از شعرا و ادباء قدردانی
 نموده آنها را تشویق می کردند. فرمانروایان تالپور با امام مکه و امام مسقط و پادشاهان
 قاجار ارتباط دوستانه داشتند. آمد و رفت سفیران بین تالپوران و دولت قاجار ایران معمول
 بود. در زمان میر غلام علی خان تالپور، سید میرزا اسماعیل بار دوم سفیر ایران شده به سند
 آمد و ثابت علی شاه برای خیرمقدم این سفیر یک مثنوی ۵۵ بیتی سرود که چنین آغاز
 می شود:

بیا مرجبا، خیر مقدم، بیا
 خضر مقدا، عیسوی دم بیا
 بیا نامور از علی ولی
 ز فتحعلی شاه، فتح علی
 شه سند کشور غلام علی ست
 ز اسم مسعی به نام علی ست
 من و مسجد و منبر و مؤمنان
 علیا ولی الله هر جا اذان
 شه سند با شاه ایران مدام
 به وفق و وفا و جهان با نظام
 (ثابت علی شاه، ۱۹۸۴: ۶۱)

در سال ۱۲۱۹ق/ ۱۸۰۴ م ثابت علی شاه به عنوان سفیر تالپوران به ایران
 فرستاده شد. (همان: ۴۹۶-۴۹۷) همراه ثابت علی شاه امیران تالپور هدایای فراوان برای شاه

ایران فرستادند، ثابت علی شاه در یکی از قصیده های خود که قبل از رفتن به ایران سروده بود، ذکر این هدایا را چنین می کند:

مصحف خاصه به تفسیر ائمه اطهر به تبرک طلب از قبلة ایقان رقتم
تاج با جیغه پرگوهر و تیغ و خنجر اسب و زین، لعل و در و خوان ز سلطان رقتم
(همان: ۶۲)

در آخر همین قصیده می گوید:

شاه ما از دل و جان با شه ایران پیوست شد ز ایران، شد از آن جانب ایران رقتم
یا رب ایران ابد آباد و شه ایران شاد کامدم شاد به این کشور و شادان رقتم
سفر "ثابت زوار" به خیر و ظفر است به حق آن نبی فائز و فرحان رقتم
(همان: ۶۲)

رسیدن به ایران و انجام دادن امور سفارت

وقتی ثابت علی شاه به ایران رسید در ابتدا برای زیارت ثامن الائمه حضرت امام رضا به مشهد مقدس رفت و بعد از آن برای ملاقات فتحعلی شاه قاجار آمد و هدایایی از طرف امیران تالپور به شاه ایران تقدیم نمود و در مدح فتحعلی شاه قاجار قصیده ای سرود که دارای ۶۷ بیت می باشد و مطلع آن چنین است:

فلک به دعوت دین خواند خطبه ایمان به فتح فتحعلی شاه بر جمیع جهان
(ثابت علی شاه، ۱۹۸۴)

بعد از توقف چند روزه در ایران و انجام دادن امور سفارت، وقتی ثابت علی شاه به کشور خود بر می گشت، قصیده دیگری نیز در ستایش فتحعلی شاه قاجار سرود که بدین گونه آغاز می شود:

فرمان قضا جریان منشور قدر ارکان
کالوچی من الرحمان النص من الفرقان
(همان: ۴۹۹)

از شنیدن هر دو قصیده فتحعلی شاه بسیار خوشحال شد و ثابت علی شاه را با انعام و اکرام نواخت. (همان: ۵۰۲). ثابت علی شاه با موفقیت و پیروزی به سند برگشت.

وفات سید ثابت علی شاه

سید ثابت علی شاه سال های آخر عمرش را در سیوهن گذراند و در این شهر هر روز به زیارت حرم شهباز قلندر مشرف می شد و کنار ضریحش تلاوت قرآن می کرد. وی به علت کهولت سن و پیری ضعیف شده بود و این ضعف باعث مریضی وی شد.

اگرچه به حکم میر کرم علی خان تالپور حکیمانی از خاندان بوبک او را معالجه کردند اما بهبود نیافت و به قول خود ثابت علی شاه: "اگر عمر نوح هم کنید آخر فنا آخر فناست" این مرد بزرگ طینت و محب ائمه اطهار در سن ۷۲ سالگی در ۲۷ جمادی الثانی ۱۲۲۵ ق برابر با ۳۰ ژوئیه ۱۸۱۰ م چشم از جهان فانی بر بست و در شهر سیوهن در قبرستانی به نام کربلا دفن شد (صائب: ۲۰۸) مرقد وی زیارتگاه ارادتمندان اوست.

سید غلامعلی مایل قطعه تاریخ وفات ثابت علی شاه را چنین سروده است:
چون محب شاه دین مداح آل مصطفی آنکه از صدق حقیقت در محبت داشت جوش
رفته از دنیا به جنت گشته هم بزم علی ساغر وصل از کف ساقی رضوان کرد نوش
سال وصل آن محب و واصل بزم علی گفت "هم بزم علی ثابت علی بادا" سروش
(۱۲۲۵ ق)
(سید ثابت علی شاه، ۱۹۸۴: ۶۹) و (بدوی، ۱۹۶۸: ۱۹۸)

نتیجه گیری

از خواندن اشعار دل انگیز و افکار شیرین وی به این نتیجه می‌رسیم که وی در سند نخستین شاعری است که در شعرگویی تحولی به وجود آورده و موجد اشعار موزون و مقفی جدیدی است که ترکیبات و واژگان فارسی را وارد شعر سندی نموده است (ثابت علی شاه، ۱۹۸۴: ۶۴). همانطوری که در ایران رودکی را پدر شعر فارسی می‌گویند در سند ثابت علی شاه را پدر شعر رثایی می‌گویند چرا که وی در ایجاد تحول در شعر، گوی سبقت را از همه برده است.

وی مرثی و اشعار سندی را بر اوزان عروضی عربی و فارسی سروده و لغات و ترکیبات و تشبیهات و کنایات فارسی را در شعر سندی به کار برده است که قبلاً در شعر سندی رواج نداشت. وی اشعار خود را با تلمیحات، روایات و آیات قرآنی و احادیث نبوی مزین کرده است. کثرت لغات و آیات عربی و ترکیبات فارسی جایجا در کلام وی آشکار است. در سال ۱۹۳۱ ق ۱۷۷۹ م جنگی بین میان عبدالنبی کلهورا و عزت یارخان رخ داد. در این جنگ، پیروزی نصیب پادشاه کلهورا شد. ثابت علی شاه وقایع این جنگ را در منظومه‌ای به نام "ظفرنامه" به زبان فارسی سرود. این ظفرنامه دارای ۴۰۶ بیت و ۱۳

عنوان می‌باشد. این منظومہ از شاہکارهای ثابت علی شاہ می‌باشد کہ بر وزن شاہنامہ فردوسی در بحر متقارب مثنیٰ محذوف یا مقصور سرودہ شدہ است.

کتاب شناسی و منابع:

- بدوی، لطف اللہ، ۱۹۶۷-۱۹۶۸م، **تذکرہ لطفی**، جلد ۲، چاپ سوم، حیدرآباد سند: آر- ایچ احمد ایند برادرز.
- تتوی، مخدوم محمد ابراہیم خلیل، ۱۹۵۸م، **تکملہ مقالات الشعرا**، تصحیح و حواشی سید حسام الدین راشدی، کراچی: سندھی ادبی بورڈ
- ثابت علی شاہ، سید، نسخہ خطی، کلیات اشعار ثابت علی شاہ.
- ثابت علی شاہ، سید، ۱۹۸۴م، کلیات سید ثابت علی شاہ (کربلائی)، بہ کوشش میرزا عباس علی بیگ، کراچی: اسلامک کلچر اینڈ ریسرچ سینٹر.
- صائب، عبدالقیوم، سید ثابت علی شاہ **شخصیت** ء شاعری، حیدر آباد سند، این-کی پرتینگ پریس.
- قاسمی، علامہ غلام مصطفیٰ، ۲۰۰۰م، **مقالات قاسمی**، بہ کوشش دکتہر مظہر الدین سومرو، حیدرآباد، نفیس پرتینگ پریس.
- Kalich Beg, Mirza, 1902, A History of Sind, second edition 1982, Karachi: Ishtiaque Printing Press.
- Sadarangani, H.I. ,1987, Persian Poets of Sind, Jamshoro Hyderabad: Sindhi Adabi Board.